

DAVLATLARNING DEMOKRATLASHUVI IJTIMOYIY - SIYOSIYSABABLARI

N.Musinov

JDPU katta o`qituvchisi

Aralov Jahangir

Tarix fakulteti talabasi

Annotatsiya: XIX asrning ikkinchi yarmidan jahondagi g'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarda demokratik tamoyillarning shakllanib, rivojlanishi yuz bera boshladi. Demokratlashtirish, erkinlashtirish, iqtisodiyotning ochiqligi, haofsizlik muammolariga munosabatlarning bir-biriga yaqinlashuvi bugun jahondagi ko'pchilik davlatlarning ichki va tashqi siyosatlarini belgilab bermoqda. SHu asosda umumsayyora ko'lamida axloqiy-ma'naviy masalalar va qiziqishning kuchayishi ravshanroq ayon bo'lmoqda¹.

Kalit so`zlar: Demokratiya, siyosat, davlatchilik, ma'naviy qarashlar, globallashuv.

Hozirgi davr dunyoda g'oyaviy qarama-qarshiliklar murakkab tus olgan, mafkura poligonlari yadro poligonlaridan ham kuchliroq bo'lib borayotgan davrdir. Ijtimoiy taraqqiyotning hozirgi bosqichida demokratiya, gumanizm, tinchlik, barqarorlik, mustaqillik, ozodlik, qonun ustuvorligi va inson erkinliklari kabi g'oya va qadriyatlar umuminsoniy ahamiyatga ega. Ayni paytda, yaxshilik, adolat, millatlarning teng huquqliligi, vijdon erkinligi, tabiatni asrash va shu kabilar umuminsoniy g'oyalarga misol bo'la oladi. Jamiyat rivojida ular xilma-xil tarzda, turli-tuman shakllarda namoyon bo'lib, inson hayotining ma'naviy mezoni bo'lib xizmat qiladi.

Umuminsoniy g'oyalarning har bir xalq mafkurasida ustuvor bo'lishi shu xalqning jahon hamjamiyatiga teng huquqli a'zo sifatida barcha bilan tinchlik va hamkorlik aloqalarini o'rnatishi, erkin va farovon hayot barpo etishining muhim shartidir. Qayd etish lozimki, mamlakatimizdagi milliy mafkura umuminsoniy g'oyalarga suyanadi, undan oziq oladi².

Hozirgi davrda g'oyaviy-mafkuraviy kurashlar er yuzini, barcha mintaqa va mamlakatlarni qamrab olmoqda. Bugun bu jarayonlardan biror kishi yoki mamlakat chetda qolmayapti. Ayniqsa, diniy ekstremizm, fundamentalizm yoki prozelitizm va boshqa egotsentrizmga asoslangan axloqsizlik g'oyalarini kishilar ongiga singdirishdan iborat mafkuraviy tajovuzlar mintaqaviy va umumbashariy

¹«Жаҳон адабиёти», 2003, ноябр. 116-бет.

²Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар, тамойиллар ва атамалар (қисқа изоҳли тажрибавий луғат) –Т.: 2002. –Б. 149.

muammo darajasiga chiqib, unga qarshi kurashning xalqaro institutsional tizimini shakllantirish taqozo qilinmoqda. Bunday sharoitda, jamiyatni tashkil qilgan sinflar, ijtimoiy qatlamlarning manfaat va maqsadlarini uyg'unlashtiruvchi imkoniyatlarni global miqyosda aniqlash zaruriyati vujudga keladi.

Xususan, aloqa vositalarining rivojlanishi, ularning kompyuterlashtirilishi, elektron pochta, internet, kosmik teleradioaloqa tizimlarining texnik-texnologik vositalari kuchayib ketishi bilan axborot almashuv, binobarin g'oyaviy ta'sir o'tkazish imkoniyatlari ham tobora kengaymoqda.

G'oyaviy-mafkuraviy jarayonlarning globallashtirishida bir-biridan tubdan farq qiladigan ikki yo'nalish, tendensiya namoyon bo'lmoqda. **Birinchidan**, insoniyat sivilizatsiyasi tarixida erishgan har qanday moddiy va ma'naviy qadriyatlarining umuminsoniy jihatlari tarixiy makon doirasidan chiqib baynalminallashib, universallashtirib bormoqda. Boshqacha aytganda, milliylik va umuminsoniylik tamoyilining integratsiyalashuv jarayoni kechmoqda. **Ikkinchidan**, millatlar va davlatlarning ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ma'naviy-madaniy rivojlanishidagi beqarorlik, ular manfaatlaridagi o'ziga xoslikni mutlaqlashtirish insoniyatga, shu jumladan, o'z millatining kelajagiga xavf tug'diradigan salbiy hodisalarning mafkuralashgan holda globallashtirishga olib kelmoqda. Bu xalqaro terrorizm, ekstremizm, fundamentalizm va narkobiznes hodisalarida namoyon bo'lmoqda. Biron-bir hudud yoki mamlakatda paydo bo'layotgan g'oyalar tez fursatda butun jahonga yoyilmoqda. *«Agarki bashariyat tarixini, uning tafakkur rivojini tadrijiy ravishda ko'zdan kechiradigan bo'lsak, hayotda insonni kamolotga, yuksak marralarga chorlaydigan ezgu goya va ta'limotlar bilan yovuz va zararli g'oyalar o'rtasida azaldan kurash mavjud bo'lib kelganini va bu kurash bugun ham davom etayotganini ko'ramiz».*³ Natijada odamzod ma'lum bir davlatlar va siyosiy kuchlarning manfaatlariga xizmat qiladigan, olis-yaqin manbalardan tarqaladigan, turli mafkuraviy markazlarning bosimini doimiy ravishda sezib bormoqda. Muayyan g'oyani ilgari suruvchi, targ'ibot va tashviqotning turli usul, vositalari orqali odamlar ongi, ruhiyatiga ta'sir etuvchi kishilar uyushmasi, tashkilot yoki muassasalari asosida tashkil etilgan mafkuraviy markazlar favoliyati g'oyaviy-mafkuraviy ziddiyatlar jarayonida yanada keskinlashadi. O'zining xarakteri, maqsadiga qarab ma'lum partiya, guruh, kishilar uyushmasi yoki davlat mafkuraviy markaz yadrosini tashkil etishi mumkin. Ularning o'z harakat dasturi, mafkurani targ'ib qilish vositalari, usullariga ega bo'lib, unda muayyan g'oyaga ishonitirish, uyushtirish, safarbar etish, ma'naviy-ruhiy rag'batlantirish, g'oyaviy tarbiyalash, mafkuraviy immunitetni saqlash kabilar muhim o'rin tutadi. SHuningdek ular o'z

³Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:Маънавият, 2008. –Б.112

faoliyatlarini yashirin va oshkora yo'l bilan amalga oshiradilar. Jahon tajribasidan shu narsa ma'lumki, ayrim mafkura markazlari, masalan, fashizm o'z maqsadlarini oshkora e'lon qilib, zo'ravonlik yo'li bilan singdirgan. Mafkurani yashirin yo'l bilan targ'ib qilishda vayron qiluvchi g'oya o'zining soxta jozibasini, aldov va makr bilan omma ongini zaharlab, jamiyatda hukmron mavqeni egallab olishiga alohida e'tibor berilgan.

Bu jarayonning eng muhim xususiyatlaridan biri – turli mamlakatlarni mafkuraviy zabt etish g'oyat katta iqtisodiy manfaatlar bilan chirmashib ketganidir.

Agar tarix sahifalariga ko'z tashlaydigan bo'lsak, kuchli davlatlar zaif mamlakatlarni ochiqdan-ochiq bosib olib, ularga o'z hukmini o'tkazgan bo'lsa, XX asr oxiriga kelib, bunday siyosat yangi bir shakl kasb etdi. Hozirgi vaqtda qudratli davlatlar va muayyan siyosiy markazlar o'z maqsadlariga erishish uchun o'z ta'sir doirasiga olmoqchi bo'lgan mamlakatlarning aholisi ongini o'ziga qaram qilishga intilish kuchaymoqda.

Bugun dunyo taraqqiyoti shu darajaga etdiki, endi mafkuraviy kurash, ma'naviy salohiyat etakchi o'ringa chiqdi. Mamlakatimizning Birinchi Prezidenti I.Karimov ta'kidlaganidek: «*Hozirgi vaqtda ko'z o'ngimizda dunyoning geopolitik, iqtisodiy va ijtimoiy, axborot-kommunikatsiya manzarasida chuqur o'zgarishlar ro'y berayotgan, turli mafkuralar tortishuvi keskin tus olayotgan bir vaziyatda, barchamizga ayonki, fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya, jaholatga qarshi ma'rifat bilan kurashish har qachongidan ko'ra muhim ahamiyat kasb etmoqda*».⁴ Demak, endi qurol-yaroqlar emas, balki «fikrga qarshi fikr, g'oyaga qarshi g'oya va jaholatga qarshi ma'rifat» bilan kurashib, olg'a borish mumkin. Bunda asosiy qurol bilimdir, kimki ma'naviy jihatdan kuchli bo'lsa uni xech kim engolmaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. «Жаҳон адабиёти», 2003, ноябр. 116-бет.
2. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунчалар, тамойиллар ва атамалар (қисқа изоҳли тажрибавий луғат) –Т.: 2002. –Б. 149.
3. Каримов И. А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.:Маънавият, 2008. –Б.112
4. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008. –Б.119.

⁴ Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият, 2008. –Б.119.